

POLSKA GRZECZNOŚĆ JĘZYKOWA NA TLE INNYCH KULTUR

Opracowanie merytoryczne i metodyczne tematu:

dr Irena Masojć

Centrum Języka Polskiego Kultury i Dydaktyki

Litewskiego Uniwersytetu Edukologicznego

TREŚCI PODSTAWY PROGRAMOWEJ:

V. Žmogus vertybių pasaulyje (Człowiek w świecie wartości)

2. Kalbos etiketas kaip tautos savitumo ir kiekvieno žmogaus dvasinės kultūros raiška (Etykieta językowa jako wyraz specyfiki narodowej oraz kultury duchowej każdego człowieka).

2.1. Lenkų kalbos kreipinių vartoseną. Kalbos etiketo raiška įvairių žanrų tekstuose (Zasady stosowania polskich zwrotów adresatywnych. Etykieta językowa w różnych gatunkach tekstów).

2.2. Lenkų kalbos etiketo savitumas lyginant su kitomis kalbomis (Specyfika polskiej etykiety językowej na tle innych języków).

1. FUNKCJE GRZECZNOŚCI JĘZYKOWEJ

Etykieta językowa (grzeczność językowa) to zbiór norm obyczajowych, oparty na systemie aprobowanych społecznie wartości, takich jak: zyczliwość, chęć niesienia pomocy słabszym, szacunek dla ludzi szczególnie zasłużonych i starszych oraz zajmujących wyższą rangę w hierarchii społecznej czy zawodowej, pamięć o ważnych społecznie sprawach. Przestrzeganie grzeczności:

- ułatwia nawiązanie i podtrzymanie kontaktu między nadawcą a odbiorcą zarówno w kontaktach prywatnych, jak i instytucjonalnych (np. powitania, odpowiednie zwroty do adresata);
- buduje i utrwala dobre relacje między ludźmi (np. podziękowania, życzenia, wyrazy współczucia);
- tworzy sprzyjającą atmosferę komunikacji (np. dodatnie wartościowanie, deklaracja pomocy).

Grzeczność to nie tylko słowa (wymagane przez obyczaj zwroty grzecznościowe), ale też barwa głosu, jego siła, tempo, wysokość, a także wyraz twarzy, spojrzenie, postawa ciała i gesty. Towarzyszą one często wielu grzecznościowym formułom językowym, np. skłonienie głowy przy powitaniu lub pożegnaniu. Są jednak takie zachowania niejęzykowe, które bez względu na funkcję wypowiedzi przyjęło się w polskim obyczaju traktować jako grzeczne, np. konieczność utrzymania kontaktu wzrokowego z rozmówcą, zwrócenie się przodem do rozmówcy, zharmonizowanie gestów z treścią komunikatu, odpowiedni do sytuacji wygląd ogólny nadawcy.

Czym grozi bagatelizowanie zasad etykiety? Człowiek nieprzestrzegający tych zasad może się narazić na opinię osoby niewychowanej, niekulturalnej i aroganckiej, co może pociągnąć za sobą negatywny stosunek do niego otoczenia. Czasem grzeczność wymaga nie tylko przestrzegania zasad *savoir-vivre*'u, ale też wrażliwości i wczucia się w sytuację rozmówcy, np. nie wypada mówić o sprawach, które mogą u rozmówcy budzić przykre skojarzenia. Na skutek roztargnienia czy nieuwagi może się komuś zdarzyć przekreślenie podczas przedstawiania czyjegoś nazwiska lub pomylenie jego stanowiska. Takie niestosowne zachowania lub niezręczne sytuacje nazywa się **gafą towarzyską**.

Zasady etykiety zaspokajają podstawowe potrzeby psychiczne człowieka, w pewnym sensie więc są uniwersalne. W każdej kulturze jednak mamy inną hierarchię uznawanych wartości, a za tym idzie też zróżnicowanie zachowań grzecznościowych. Na przykład jedną z istotnych wartości słowiańskich jest gościnność, dlatego w dobrym tonie w krajach słowiańskich, a zwłaszcza w Polsce, jest częstowanie, czyli zachęcanie gości do jedzenia i picia. Zwykle mile to zaskakuje przedstawicieli kultur zachodnioeuropejskich, nie wykluczone jednak, że czasami może zostać odebrane jako natręctwo i wkraczanie w obszar ich prywatności. Inną charakterystyczną cechą polskiej etykiety językowej jest surowe przestrzeganie hierarchii zawodowej i stosowanie w relacjach służbowych tytułów, a nie nazwisk. Ten zwyczaj powoduje, że Polakom często przypisuje się tytułomanię. Polskie obyczaje wyznaczają szczególne miejsce i rolę kobiecie: była ona damą swojego rycerza, matką, matroną – mądrą w doświadczenie życiowe seniorką rodu. Wiązało się to z kurtuazyjnym zachowaniem mężczyzn wobec kobiet, np. całowaniem kobiety w rękę, mówieniem komplementów, które odchodzi stopniowo w przeszłość. Jeżeli jednak mężczyźni zależy na wizerunku dżentelmena, powinien on w sytuacjach towarzyskich między innymi:

- pierwszy skierować zwrot powitania;
- witając się z większym towarzystwem poprzez podanie ręki, zacząć od kobiet;
- wstać, gdy kobieta podchodzi do niego, by mu coś powiedzieć, i obowiązkowo stać podczas rozmowy;
- w lokalu złożyć kelnerowi w pierwszej kolejności zamówienie kobiety;
- w szatni pomóc kobiecie się ubrać.

Ostatnie dziesięciolecia przyniosły w Polsce **demokratyzację obyczajów** oraz przenikanie obcych zachowań opartych na wzorach amerykańskich i zachodnioeuropejskich. Grzeczność w handlu i usługach nastawiona jest na skuteczność działań, np. bezpośrednio po powitaniu spotyka się często skierowaną do klienta formułę *W czym mogę pomóc?*, która nie zawsze ma związek z rzeczywistą chęcią pomagania; przy pożegnaniu natomiast często używa się zwrotu *Zapraszamy ponownie*. W życiu zawodowym, a zwłaszcza w firmach utrzymujących kontakty z partnerami zagranicznymi, obowiązują zasady grzeczności biznesowej. Ich przestrzeganie ma na celu kształtowanie pożądanego wizerunku firmy. Czasami mogą się one zasadniczo różnić od zasad polskiej grzeczności towarzyskiej. Takim przykładem może być równouprawnienie płci w relacjach zawodowych, nie na miejscu są tu przejawy męskiej szarmanckości: podawanie płaszcza, proponowanie pomocy, a zwłaszcza całowanie kobiety w rękę.

2. GRZECZNOŚCIOWE AKTY MOWY

Grzeczność realizuje się przede wszystkim w specjalnych **grzecznościowych aktach mowy**, których celem jest zapewnienie dobrych relacji między ludźmi. Można wyróżnić kilkanaście podstawowych dla kultury polskiej grzecznościowych aktów mowy:

POWITANIE
POŻEGNANIE
PRZEPROSZENIE
PODZIĘKOWANIE
PROŚBA
POLECENIE
PRZEDSTAWIANIE (SIE)

PRZEJŚCIE NA TY
DODATNIE WARTOŚCIOWANIE (KOMPLEMENT)
ŻYCZENIA
GRATULACJE
WYRAZY WSPÓŁCZUCIA
POZDROWIENIA
ZAPROSZENIE
ODMOWA
DEKLARACJA POMOCY
TOAST

Formy zachowań językowych zależą od wielu czynników, m.in. wieku i płci rozmówców, relacji między nimi oraz sytuacji, w jakiej dochodzi do komunikacji. Szczególnie istotne jest zróżnicowanie językowych środków wyrażania grzeczności w **sytuacji oficjalnej i nieoficjalnej**. Dla przykładu stosunki oficjalne obsługuje jedna forma powitania *Dzień dobry* (wyjątek stanowią kontakty z osobami duchownymi, w których używa się formuły *Szczęść Boże*), a w relacjach nieoficjalnych możemy się powitać w różny sposób, np. *Cześć, Witaj, Siemasz, Siemanko, Hello, Piątka, Kopę lat!*

Grzeczność językowa wymaga odpowiedniego **reagowania na wypowiedzi grzecznościowe**. Łatwiej jest się nauczyć, w jakiej kolejności kogoś należy powitać, komu przekazać pozdrowienia, w jakiej sytuacji powiedzieć komplement itp. O wiele trudniej jest stosownie odpowiedzieć na czyjeś zachowania grzecznościowe, ponieważ temu zagadnieniu zarówno w poradnikach, jak i w wychowaniu poświęca się znacznie mniej uwagi. Tymczasem głównie po tej reakcji poznajemy dobre wychowanie. Opanowanie replik na wypowiedzi grzecznościowe utrudnia również to, że mogą one być dość zróżnicowane, np. na życzenie *Wesołych Świąt* możemy odpowiedzieć: *Wesołych Świąt! Wam również! Wzajemnie! Z wzajemnością!*; na komplement *Pięknie dziś wyglądasz* – *Dziękuję* lub *Ty również*.

2.1. PRZEDSTAWIANIE (SIĘ) ORAZ PRZEJŚCIE NA TY

Większość grzecznościowych aktów mowy przekazywana jest w kontaktach rodzinnych i szkolnych. Z niektórymi z nich jednak młodzi ludzie mogą się zetknąć w sferze publicznej i towarzyskiej dopiero w pierwszych latach dorosłego życia. Należą do nich przedstawianie (się) i przejście na ty.

Przedstawianie (się) jest konieczne w kontaktach towarzyskich, rodzinnych, zawodowych, gdy anonimowość nie jest stosowna, znajomość rozmówcy bowiem usprawnia komunikację i współdziałanie.

- a) Najczęściej zdarzającą się formą jest **przedstawianie samego siebie**. Najczęściej stosowane wypowiedzi zawierają formy czasownikowe *jestem* i *nazywam się*, obudowane o informacje o osobie przedstawiającej się: imię i nazwisko, stanowisko, miejsce pracy, aktualna funkcja itp.
Np.:

Jestem studentką IV roku filologii. Nazywam się Agata Makowska.

Jestem Ewa Słowik – nauczycielka Piotra.

Nazywam się Paweł Grabowski, jestem członkiem Klubu Przewodników w Wilnie, poprowadzę dzisiaj dla was wycieczkę po mieście.

W sytuacjach towarzyskich bardziej elegancko jest poprzedzić właściwe przedstawienie się zwrotami:

Pani pozwoli, że się przedstawię; My się jeszcze nie znamy; Ja się jeszcze nie przedstawiłem(a)m.

Jak powinna zareagować druga strona? Najbardziej konwencjonalne zwroty używane w odpowiedzi na prezentację to: *Bardzo miło mi pana poznać. Już dawno chciałem pana poznać. Tak wiele dobrego (interesującego) o panu słyszałem.*

- b) W sytuacjach oficjalnych niezbędne jest **przedstawianie uczestników spotkania**, wymieniając ich imię i nazwisko poprzedzone wyrazami grzecznościowymi *pan/pani*, oraz stanowisko lub funkcję, np.

Gościem naszego studia są: pan Piotr Sosnowski, dyrektor Gimnazjum im. J. Kochanowskiego w Kielcach oraz Agnieszka Zaręba, kierownik Biblioteki Miejskiej w Kielcach.

Można też przedstawić gości w obrębie formuły powitania, np.

Chciał(a)bym serdecznie powitać pana/panią ...; Z prawdziwą przyjemnością witamy pana/panią ...; Zaszczycił nas swoją obecnością ...; Jest z nami ponadto ...

- c) Formą bardziej ceremonialną, ale elegancką jest **przedstawianie komuś kogoś**. Wymaga ona udziału trzech osób: osoby przedstawiającej, osoby przedstawianej oraz osoby, której się kogoś przedstawia. Zgodnie z polskim obyczajem ta ostatnia rola należy się osobie ważniejszej, tj. starszej, wyższej rangą zawodową lub społeczną, kobiecie, zwłaszcza starszej. W roli osoby przedstawianej występuje osoba mniej ważna, a w roli osoby przedstawiającej – ten, kto zna obie strony (np. gospodarz domu, współpracownik). Formy przedstawiania kogoś komuś mają podobną postać jak przedstawiania się, np. *To jest moja koleżanka ze studiów – Jola, a to jest mój ojciec.* Mogą też być one poprzedzone zwrotami grzecznościowymi, takimi jak: *Pozwól, że Ci przedstawię ...; Czy pozwoli pani, że przedstawię ...; Państwo pozwolą, że przedstawię ...; Chciałbym pani przedstawić ...*; a w sytuacji mniej oficjalnej – formułą *Poznajcie się*.

Przejsie na ty wiąże się z diametralną zmianą stosunków łączących rozmówców. Jak wiemy, istnieją dwa rodzaje relacji między ludźmi – na *pan/pani* oraz na *ty*. Bycie z kimś na *pan/pani* lub na *ty* pociąga za sobą określone formy zwracania się do rozmówcy i formułowania całej wypowiedzi, np. lekarza się poprosi *Panie doktorze, czy może pan mi zmierzyć ciśnienie*, a osobę dobrze znajomą *Piotrku, zmierz mi ciśnienie*. Te dwa typy kontaktów wyznaczają określony dystans między ludźmi: relacje na *pan/pani* pozwalają jedynie zbliżyć się do granic prywatności, a relacje na *ty* pozwalają je przekroczyć.

Proponując komuś przejście na *ty*, dajemy mu prawo wkroczenia w obszar naszej prywatności. Inicjatywa przejścia na *ty* zawsze wychodzi od osoby ważniejszej: w kontaktach towarzyskich – od osoby starszej lub kobiety, w kontaktach oficjalnych – od osoby wyższej rangą zawodową lub społeczną (bez względu na płeć). Złamanie tej zasady odbierane jest jako gafa towarzyska.

Typowe formuły przejścia na „*ty*” w zależności od sytuacji mogą być bardzo różne, np. *Proszę mówić do mnie po imieniu; Chyba możemy mówić sobie po imieniu? Czy jeszcze nie jesteśmy po imieniu? Mówmy sobie po imieniu.* Po tej wypowiedzi często wymienia się swoje imię. Reakcją odbiorcy na propozycję przejścia na *ty* jest z reguły zgoda. W dobrym tonie jest nie tylko podanie własnego imienia, ale też wyrażenie zadowolenia, np. *Chętnie; Bardzo się cieszę; Bardzo chętnie, czuję się zaszczycony*. Ponieważ propozycja wychodzi od osoby ważniejszej, nie wypada odmawiać, trzeba przyjąć tę propozycję, nawet bez przekonania.

Czasami (zwłaszcza w przypadku znacznej różnicy wieku) propozycja przejścia na *ty* może być jednostronna. Młodszy nadawca może sformułować prośbę *Proszę mówić mi (do mnie) po*

imieniu, która oznacza, że nadawca chce, by ktoś zwracał się do niego po imieniu, a on będzie mówił pan/pani.

2.2. ŻYCZENIA ORAZ POZDROWIENIA

Grzeczność jest uwarunkowana kulturowo i dlatego w różnych językach pewne zachowania grzecznościowe mogą być obsługiwane za pomocą innych aktów mowy. Co więcej, w bliskich kulturowo wspólnotach językowych te same formuły mogą mieć różne znaczenie. Takim przykładem mogą być polskie życzenia, gratulacje i pozdrowienia, których użycie nie pokrywa się z ich litewskimi odpowiednikami (*linkėjimai*, *sveikinimai*).

Życzenia Polacy składają z okazji różnych świąt religijnych, zawodowych, indywidualnych itp. Mogą one mieć postać bardziej rozbudowaną: *Składam Ci najserdeczniejsze życzenia z okazji urodzin; Z okazji Dnia Nauczyciela chciał(a)bym życzyć Pani sukcesów w pracy oraz dobrych uczniów*, lub skróconą (z pominięciem czasownika *zyczyć*): *Wesołych Świąt, Szczęśliwego Nowego Roku*. W języku litewskim zaś w takich sytuacjach używa się czasownika *pa(sveikinti)*, np. *Noriu Tave pasveikinti su gimtadieniu*, albo wyrażen z opuszczonym czasownikiem, np. *Su šventėmis! Su Naujais metais!* Do tych sformułowań Litwini czasami dołączają również życzenia z czasownikiem (*pa*)*linkėti*, nie są one jednak konieczne. Należy więc mieć świadomość, że wileńskie formuły *Ze świętem! Z Nowym Rokiem!* są kalkami z języka rosyjskiego (ewentualnie litewskiego) i mają ograniczony regionalny charakter.

Gdy Polacy chcą wyrazić radość z powodu jakiegoś ważnego wydarzenia w życiu rozmówcy, do którego on się w większym lub mniejszym stopniu przyczynił, składają mu **gratulacje** w postaci krótkiej formułki *Gratuluję* (znacznie rzadziej *Winszuję*) lub bardziej skonkretyzowanej wypowiedzi *Gratuluję Ci udanej matury; Przyjmijcie gratulacje z okazji urodzin synka; Winszujemy Ci sukcesu*. Gratulacje mogą być uzupełnione życzeniami na przyszłość, np. *Składam serdeczne gratulacje z okazji zdania matury i życzę wszelkiej pomyślności w dorosłym życiu*. W litewskim zwyczaju w tym przypadku stosuje się zwroty z tym samym czasownikiem (*pa*)*sveikinti*, np. *Sveikinu su pergale; Sveikiname sunaus gimimo proga*, którym również mogą towarzyszyć życzenia.

W tradycji polskiej **pozdrowienia** są wyrazem pamięci o kimś i są przekazywane bez okazji. Stosuje się je w trzech przypadkach:

- Najczęściej przesyła się je w formie pisemnej z podróży, wycieczek, wczasów, kolonii itp., Do formułek w postaci *pozdrawiam, pozdrawiamy, przesyłamy pozdrowienia, moc pozdrowień, wiązanka pozdrowień* itp. dodajemy różne określenia: bardziej konwencjonalne, np. *serdecznie, najserdeczniej, gorące*, lub dostosowane do okoliczności, np. *deszczowe, słoneczne*, oraz zwykle krótkie informacje o swoim pobycie lub podróży, np. *Pozdrawiam Cię znad niezbyt słonecznego, ale ślicznego Bałtyku; Serdeczne pozdrowienia z górskich szczytów*.
- Formułą pozdrowienia kończymy zwykle listy lub e-maile do znajomych, np. *Serdecznie pozdrawiam z zimowego Wilna*.
- Wyrazy pamięci możemy przekazać przy pożegnaniu (również w liście lub e-mailu) dla osób trzecich, zwłaszcza bliskich dla naszego odbiorcy, np. *Pozdrów ode mnie swoich rodziców; Proszę przekazać pozdrowienia całej rodzinie*.

Odpowiednikami polskich pozdrowień w zwyczaju litewskim są *linkėjimai*, np. *Siunčiu nuoširdžiausius linkėjimus iš Olandijos; Perduok linkėjimus nuo manęs savo mamai*.

3. POLSKIE ZWROTY DO ADRESATA

Bardzo istotnym elementem grzeczności językowej są odpowiednie zwroty do adresata, które stanowią swoistą obudowę innych aktów mowy. Ustalają one określone relacje między rozmówcami i tworzą określoną atmosferę interakcji. Ze względów gramatycznych wyróżniamy dwa rodzaje form adresatywnych:

- zaimki osobowe;
- wyrażenia wołaczowe.

Polszczyzna na tle innych języków znacznie się różni zarówno pod względem grzecznościowych form adresatywnych. Na kształtowanie się polskiej etykiety językowej duży wpływ wywarła kultura szlachecka, była to bowiem bardzo liczna (szlachta stanowiła w dawnej Polsce prawie 10% ludności) i znacząca politycznie warstwa społeczna. Ślady kultury szlacheckiej szczególnie wyrazisty ślad zostawiły w polskim systemie adresatywnym.

3.1. GRZECZNOŚCIOWE ZAIMKI OSOBOWE

Funkcję **grzecznościowego zaimka osobowego** w języku polskim pełni wyraz *pan/pani*. Jego pochodzenie nawiązuje do podziałów w społeczeństwie szlacheckim, pierwotnie bowiem wyraz ten oznaczał ‘posiadacz majątku, władca’. Używano go jako ostatniego składnika rozbudowanych zwrotów *wasza miłość mój miłościwy panie, miłościwa pani*. W XVII-XVIII w. złożone tytuły doczekały się różnych form skróconych (skontaminowanych), np. *waszmość, waćpan(i), waść, waszeć, mospan, waspan(i), mopanek* i in., które rozpowszechniły się w środowisku drobnoszlacheckim i straciły ładunek honoryfikacyjny. Jako zwroty nobiletujące adresata zaczęto postrzegać tylko wyrażenia z dodatkiem słowa *pan/pani*, np. *mości panie, waszmość pani*. Należy zauważyć, że początkowo wszystkie zwroty, niezależnie od ich złożoności i nacechowania godnościowego, łączyły się zwykle z orzeczeniem w 2. osobie liczby pojedynczej, np. *Jaśnie Wielmożny Panie, zróbże mi tę łaskę*.

Tytułu *pan/pani* używano nawet w charakterystycznej dla szlachty formie adresatywnej *Panie Bracie*, demonstrującej równość i solidarność. Znaczenie to zachowało się do dziś we frazeologizmie *być z kimś za pan brat* ‘być z kimś w zażyłych, poufanych stosunkach’.

W ciągu XX w. wyraz *pan/pani* ustabilizował się jako samodzielny zaimek grzecznościowy, mimo że niejednokrotnie napotykał przeciwników, którzy uważali go najpierw za przeżytek feudalny, a następnie – za burżuazyjny. Ostatecznie ta forma zaimkowa utrzymała się dopiero w drugiej połowie XX w., jej użycie straciło odcień klasowy i stało się znakiem ciągłości polskiej tradycji i dobrego wychowania. Zwrot *pan/pani* przysługuje obecnie w kontaktach oficjalnych każdej osobie, która ukończyła 18 lat. Wyjątek stanowią osoby duchowne. W polskim społeczeństwie o głębokich tradycjach katolickich duchowieństwu przysługuje zaimek grzecznościowy *ksiądz*, a zakonnikom – *brat, siostra, ojciec, matka*, np. *Czy ksiądz już wychodzi? Czy siostra może powiedzieć,...* Zwrócenie się do osoby duchownej na *pan/pani*, tak jak do osoby świeckiej, traktuje się nie tylko jako gafę towarzyską, ale nawet jako obrazę majestatu duchowieństwa.

Osobliwością polskiego zaimka grzecznościowego jest jego zróżnicowanie pod względem rodzaju i liczby oraz konieczność powtarzania w każdym zdaniu. W liczbie mnogiej oprócz regularnych form *panowie* (odnoszącej się tylko do mężczyzn) oraz *panie* (odnoszącej się do kobiet) w użyciu jest forma zbiorowa *państwo*, która wymaga przy sobie form męskoosobowych, np. *Czy państwo już zdążyli obejrzeć naszą wystawę?* Zarówno w liczbie pojedynczej, jak i mnogiej przy tych formach obowiązuje współcześnie składnia trzecioosobowa, np. *Czy pozwoli pan ..., niech panie siadają*. Tylko w sytuacjach

mniej oficjalnych w stosunku do osób bliżej znanych można formy tego wyrazu w liczbie mnogiej łączyć z orzeczeniem w 2. osobie liczby mnogiej, np. *Na następnych zajęciach zapoznacie się państwo ze słownictwem specjalistycznym*. Niedopuszczalne jest natomiast użycie form 2. osoby czasownika w liczbie pojedynczej, takie wypowiedzi bowiem brzmią bardzo niegrzecznie, np. *Wysiadasz pan czy nie?* W odróżnieniu od innych zaimków osobowych, nie może on być pomijany przy czasowniku, co często prowadzi do jego powtarzanie, np. *Proszę pana, czy pan mógłby wypełnić ankietę?*

Grzeczność wymaga, aby używać tytułu *pan/pani* przy nazwisku lub stanowisku również wobec osób trzecich (zwłaszcza w ich obecności), z którymi jesteśmy na stopie oficjalnej, np. *Zaraz poproszę o to pana Kowalskiego lub pana prezesa*. Niestosowne byłoby w sytuacjach publicznych też używanie samego nazwiska wobec osób nieobecnych, znacznie grzeczniej brzmi połączenie z *pan/pani*, np. *Propozycja pani Malinowskiej jest dla nas bardzo korzystna*. Nie dotyczy to jednak wybitnych przedstawicieli nauki i kultury, których określamy za pomocą imienia i nazwiska, np. *W swojej najnowszej powieści Olga Tokarczuk porusza inny temat lub Odbił się koncert z udziałem Krzysztofa Pendereckiego*. Wręcz odwrotnie, wyrażenia typu *pani Tokarczuk* czy *pan Penderecki* mogłyby być odebrane jako ironiczne.

Zupełnie inne obyczaje obowiązywały wśród mieszkańców polskiej wsi. W funkcji godnościowej chłopci używali formy grzecznościowej *Wy* i czasowników w 2. osobie liczby mnogiej. Taki wspólny dla wszystkich Słowian i innych narodów zwyczaj językowy określano z łaciny *pluralis maiestaticus* ‘godnościowa liczba mnoga’. Odzwierciedlenie tego zwyczaju ludowego znajdujemy w licznych utworach literackich, których akcja toczy się w środowisku wiejskim, np. w *Chłopach* W. Reymonta, *Weselu* S. Wyspiańskiego. Zaimek *Wy* próbowano upowszechnić po drugiej wojnie światowej w Polsce Ludowej. Posługiwali się nim jednak głównie przedstawiciele władzy (por. wspomnienia K. Modzelewskiego *Zajeżdżimy kobyłę historii. Wspomnienia poobijanego jeźdźca*). Jest paradoksalnie, ale właśnie wówczas społeczeństwo polskie szybko pozbyło się tej formy *Wy* i przeszło na *pan/pani*. Jedni widzieli w tym awans społeczny i odcięcie się od wiejskich korzeni, inni – protest przeciwko narzuconej władzy ludowej pod patronatem ZSRR.

3.2. ZWROTY WOŁACZOWE

Polskiemu zaimkowi grzecznościowemu *pan/pani* towarzyszą odpowiednie formy wołaczowe. Polszczyzna należy do nielicznych języków, posiadających **uniwersalny zwrot wołaczowy** *proszę pana/pani*, którym można się posłużyć w każdej sytuacji, np. zwracając się do osoby nieznanym w miejscu publicznym: *Proszę pana, czy ten tramwaj jedzie na dworzec?* We wszystkich innych znanych nam językach w takich przypadkach najczęściej się sięga po zwroty czasownikowe, por. lit. *Atsiprašau / Atleiskite prašom*, ang. *I am sorry*, niem. *Entschuldigen Sie bitte*, ros. *Извините*. Tym zwrotem możemy się posługiwać również wówczas, gdy nie jesteśmy pewni funkcji służbowej odbiorcy lub gdy rozmówcy nie przysługuje żaden tytuł, np. *Proszę pani, chciałabym się skontaktować z kierowniczką przedszkola. Proszę pana, czy pamięta pan swoją pierwszą rolę filmową?*

Polakom czasami zarzuca się tytułomanię, ponieważ w sytuacjach oficjalnych, gdy odbiorca reprezentuje jakąś instytucję, w bezpośrednim zwrocie do niego stosuje się połączenie ***pan/pani* + nazwa funkcji, tytuł zawodowy lub naukowy**, np. *pani dyrektor, panie doktorze*. Należy pamiętać, że każdy rzeczownik w takim wyrażeniu powinien mieć fleksyjną postać wołacza. Postać mianownikowa wołacza jest dopuszczalny tylko w formach imion, zwłaszcza skróconych, np. *Piotrek, Kaśka*, oraz w nazwiskach, np. *Panie Nowak* (zwroty takie jednak w polszczyźnie są bardzo rzadkie, por. niżej).

Lista rzeczowników tytułarnych, którymi można w języku polskim posłużyć się w zwrocie adresatywnym, nie jest duża. Są to najczęściej nazwy wysokich stanowisk i pewnych zawodów, zwłaszcza takich, których wykonywanie wiąże się z podejmowaniem ważnych decyzji. Oto wykaz najczęściej używanych w różnych sferach życia społecznego tytułów.

- Najwyższe urzędy państwowe:
panie prezydencie / pani prezydent, również (Wasza) Ekscelecncjo,
panie premierze / pani premier,
panie ministrze / pani minister
panie marszałku / pani marszałek (sejmu),
panie pośle / pani poseł,
panie senatorze / pani senator
- Służby dyplomatyczne:
panie ambasadorze / pani ambasador, również (Wasza) Ekscelecncjo,
panie konsulu / pani konsul
- Administracja terenowa:
panie merze / pani mer
panie burmistrzu / pani burmistrz
panie starosto / pani starosta
- Uczelnie wyższe:
panie rektorze / pani rektor, również Magnificencjo,
panie dziekanie / pani dziekan
panie profesorze / pani profesor
panie docencie / pani docent
panie doktorze / pani doktor
- Wojsko i policja:
panie dowódco
panie generale
panie pułkowniku / pani pułkownik
panie inspektorze / pani inspektor
panie komisarzy / pani komisarz
- Niektóre inne stanowiska i zawody:
panie dyrektorze / pani dyrektor
panie prezesie / pani prezes
panie inżynierze / pani inżynier
panie redaktorze / pani redaktor
panie sędzio / pani sędzio
panie mecenasie / pani mecenas
panie prokuratorze / pani prokurator
panie instruktorze / pani instruktor
panie trenerze / pani trener.
- Tytułatura w środowisku duchownym:
proszę księdza
księżę proboszczu
księżę prałacie
księżę biskupie, również (Wasza) Ekscelecncjo,
księżę kardynale, również (Wasza) Eminencjo,

Wasza Świątobliwość, Ojciec Święty.

W uroczystych okolicznościach, np. przemówieniach, oraz w korespondencji tytuły świeckie poprzedzamy określeniem (*wielce*) *szanowny / szanowna*, natomiast tytuły duchowne – przymiotnikami (*prze*)*wielebny, czcigodny lub najczcigodniejszy*.

Istotną zasadą grzecznościową w polszczyźnie jest **zwyczaj podnoszenia rangi rozmówcy** w zwrocie adresatywnym, co polega na rozszerzeniu użycia tytułu przełożonego na jego zastępców, np. do zastępcy dyrektora zwrócimy się również *panie dyrektorze / pani dyrektor*, do wiceministrów – *panie ministrze / pani minister* itp. Kierując się tą zasadą, rozszerza się zakres użycia prestiżowych tytułów na osoby o niższej randze, np. polska grzeczność dyktuje stosowanie na uczelni formy adresatywnej *panie profesorze / pani profesor* nie tylko w kontaktach z osobami, noszącymi ten tytuł w rzeczywistości, lecz również w kontaktach z innymi zasłużonymi pracownikami naukowymi.

Nie wszystkim osobom, cieszącym się w społeczeństwie wielkim prestiżem i autorytetem przysługują tytuły. Należą do nich ludzie sztuki: kompozytorzy, reżyserzy, aktorzy, poeci itp. Jedynym stosownym sposobem zwracania się do takich osób pozostaje uniwersalny zwrot grzecznościowy *proszę pana / proszę pani*.

Polska etykieta językowa nie pozwala w bezpośrednim zwrocie do adresata używania formuły **pan/pani + nazwisko**. Zwroty z nazwiskiem, np. *panie Modzelewski*, są niegrzeczne i nieeleganckie. Po pierwsze, mają piętno urzędowe, podkreślają nadrzędność nadawcy wobec rozmówcy. Po drugie, są kojarzone ze środowiskiem wiejskim i małomiasteczkowym. Różni to znacznie polszczyznę w porównaniu z innymi językami, w których w sytuacjach oficjalnych najczęściej używa się takich połączeń, np. w litewskim, angielskim, niemieckim.

Tradycyjnie połączenie **pan/pani + imię** było dopuszczalne tylko w kontaktach prywatnych lub poufale, np. tak się zwracano do dobrych znajomych, sąsiadów, współpracowników. Zakres stosowania tej formy staje się obecnie coraz szerszy, sięgają po niego często pracownicy firm w kontaktach z klientami. Taki bezpośredni zwrot do adresata wielu jednak bardzo razi, zwłaszcza osoby starsze, jest odbierany jako wyraźne naruszenie granic prywatności. Niektórzy jednak, tak jak M. Łaziński, przypuszczają, że może on stać się w przyszłości symetrycznym zwrotem uniwersalnym.

Stosowne posługiwanie się formami adresatywnymi wymaga rozeznania i taktu. Nieumiejętność w tym zakresie może prowadzić nie tylko do gafy towarzyskiej, ale też do urazy rozmówcy. Formy o pierwotnym nacechowaniu podniosłym i godnościowym, użyte w nieodpowiednim kontekście językowym lub sytuacyjnym, mogą nabrać przeciwstawnego zabarwienia emocjonalnego i przybrać znaczenie lekceważące. Na przykład obraźliwy wydźwięk przybiera połączeniem grzecznościowego zwrotu świeckiego *pan* z tytułem przysługującym osobom duchownym, jak *panie księżę* czy *panie proboszczu*. Mało grzeczne jest też pomijanie tytułów w kontaktach z osobami, którym one przysługują z racji urzędu lub wykonywanego zawodu, np. w publicznej rozmowie z posłanką na sejm pomijanie zwrotu *pani poseł*, a z pracownikiem naukowym – jego tytułu naukowego.

Literatura przedmiotu:

1. Łaziński Marek, *O panach i paniach. Polskie rzeczowniki tytułowe i ich asymetria rodzajowo-płciowa*, Warszawa 2006. Dostępny w Internecie: (http://czytelnia.pwn.pl/o_panach_i_paniach/)
2. Marcjanik Małgorzata (red.), *Jak się do siebie zwracają Europejczycy?*, Warszawa 2013.
3. Marcjanik Małgorzata, *Mówimy uprzejmie. Poradnik językowego savoir-vivre'u*, Warszawa 2009.

4. Marcjanik Małgorzata, *Grzeczność w komunikacji językowej*, Warszawa 2007. Dostępny w Internecie: <http://libra.ibuk.pl/book/240>
5. Marcjanik Małgorzata, *ABC grzeczności językowej* [w:] *Polszczyzna na co dzień*, red. M. Bańko, Warszawa 2006, s. 289-230.
6. Marcjanik Małgorzata (red.), *Grzeczność nasza i obca*, Warszawa 2005.
7. Marcjanik Małgorzata, *Polska grzeczność językowa*, Kielce 2002.
8. Masojć Irena, *Litwini* [w:] *Jak zwracają się do siebie Europejczycy?*, red. M. Marcjanik, Warszawa 2013, s. 355-371.
9. Masojć Irena, *Funkcje form honoryfikatywnych „pan / pani” – „ponas / ponia” we współczesnym języku polskim i litewskim* [w:] *Tożsamość na styku kultur*, red. I. Masojć, R. Naruniec, Wilno 2008, s. 148-160.
10. Masojć Irena, *Życzenia po wileńsku – przykład interferencji językowej i kulturowej* [w:] *Sprache im Kulturkontext. Festschrift für Alicja Nagórko*, (Hgg.) H. Burkhardt, R. Hammel, M. Łaziński, Frankfurt am Main etc. 2012, s. 433-445.
11. Skudrzyk Aldona, *Normy grzecznościowych zachowań językowych (etykieta językowa, savoir-vivre, bon ton, dobre wychowanie, grzeczność językowa)*. Dostępny w Internecie: http://sjikp.us.edu.pl/pliki/ksiazki/aldona_skudrzyk.pdf
12. Zgółkowa Halina, Zgółka Tadeusz, *Językowy savoir-vivre. Praktyczny poradnik posługiwania się polszczyzną w sytuacjach oficjalnych i towarzyskich*, Warszawa 2004.

PROPONOWANE TEMATY LEKCJI

Temat 1.

Grzeczność nie jest rzeczą małą. Znaczenie grzeczności w komunikacji międzyludzkiej

KSZTAŁTOWANE UMIEJĘTNOŚCI:

2.6.3. Laikytis pokalbio etiketo taisyklių (Przestrzeganie zasad etykiety w komunikacji).

3.2.2. Skirti stilistinius leksikos (žodžių ir frazeologizmų) atspalvius, tinkamai vartoti ją komunikacijos procese (Odróżnianie odcieni stylistycznych leksyki (wyrazów i frazeologizmów) oraz odpowiednie jej użycie w komunikacji).

3.5.5. Paaiškinti, kaip kalboje atsispindi tautos pasaulėjautos, materialinės ir dvasinės kultūros savitumas (Objaśnienie tego, jakie odbicie w języku znajdują osobliwości kultury materialnej i duchowej oraz światopoglądu narodu).

PRZEBIEG LEKCJI:

Na początku lekcji stawiamy pytania do dyskusji:

Jaką rolę w stosunkach międzyludzkich odgrywa grzeczność?

Czy grzeczność jest wrodzoną potrzebą natury ludzkiej, czy jest wytworem kultury i cywilizacji?

W jaki sposób wyrażamy grzeczność wobec innych?

W trakcie dyskusji w celu uściślenia i uzupełnienia odpowiedzi uczniów wprowadzamy pracę słownikową. W tym celu gromadzimy najpierw wyrazy z pól synonimicznych przymiotnika *grzeczny* oraz rzeczownika *grzeczność*, a następnie dokonujemy ich analizy słownikowej: określamy etymologię oraz odcienie znaczeniowe i stylistyczne synonimów. Nauczyciel wyjaśnia etymologię wyrazów (pierwotne znaczenie rodzimych wyrazów oraz pochodzenie zapożyczeń), która pozwala lepiej uświadomić sobie różne aspekty nazywanego przez nie pojęcia. Do pracy słownikowej mogą być zaangażowani uczniowie, którzy, pracując w grupach, znajdują w słowniku języka polskiego lub słowniku wyrazów obcych najpierw znaczenia wyrazów z pola synonimicznego GRZECZNY, a następnie – GRZECZNOŚĆ.

Pole synonimiczne wyrazu GRZECZNY w języku polskim

GRZECZNY	UPRZEJMY	KULTURALNY	(DOBRZE) WYCHOWANY
ŻYCZLIWY	TAKTOWNY	OBYTY	SZARMANCKI RYCERSKI

Grzeczny – ‘dobrze wychowany, uprzejmy, układowy’; etymologia – od stpol. *k rzeczy* ‘do rzeczy, odpowiedni, stosowny’.

Uprzejmy – ‘grzeczny, usłużny, gotowy świadczyć usługi’, daw. ‘bezpośredni, prosty, otwarty, szczerzy’; etymologia – z czes. *primy* ‘prosty, bezpośredni, szczerzy, otwarty’;

Życzliwy – od *życzyć* (dobrze).

Wychowany – od *wychować*.

Taktowny – ‘odznaczający się wyczuciem w kontaktach z ludźmi, delikatny’.

Obyty – ‘umiejący odpowiednio się zachować w towarzystwie’.

Usłużny – ‘uprzejmy, chętnie pomagający innym’

Rycerski – od *rycerz* ‘uprzejmy, a nawet opiekuńczy, zwłaszcza w stosunku do kobiet’

Kulturalny – (fr. *cultural*) odznaczający się kulturą; wykształcony; dobrze wychowany; obyty.

Szarmancki – (fr. *charmant* ‘odznaczający się wyszukaną grzecznością, zwłaszcza w stosunku do kobiet’.

Pole synonimiczne wyrazu GRZECZNOŚĆ w języku polskim

GRZECZNOŚĆ	ETYKIETA	UPRZEJMOŚĆ	KULTURA
KURTUAZJA	BON TON	SAVOIR-VIVRE	DOBRE WYCHOWANIE
KINDERSZTUBA	DOBRE MANIERY	ŻYCZLIWOŚĆ	GALANTERIA

Etykieta – (fr. *etiquette* ‘ceremoniał’) ustalony i obowiązujący sposób zachowania się w pewnych środowiskach, głównie na dworach monarchów, w kołach dyplomatycznych; formy towarzyskie; ceremoniał. Inaczej: **bon ton**, **dobre maniery**, **savoir-vivre**.

Kurtuazja – (fr. *courtoisie*) wielka uprzejmość, wyszukana grzeczność, galanteria.

Kindersztuba – (niem. *Kinderstube*) umiejętność zachowania się, ogląda towarzyska wyniesione z domu; staranne wychowanie domowe.

Galanteria – (fr. *galanterie*, od *galant* ‘wytworny’) wyszukana grzeczność w obejściu, szczególnie w stosunku do kobiet.

Można też porównać etymologię wyrazów określających pojęcie grzeczności w innych znanych językach, np. angielskim, litewskim, rosyjskim.

POLITENESS   MANDAGUMAS   ВЕЖЛИВОСТЬ

ang. **politeness** – od łac. *politus* ‘wyszukany, elegancki, bez zarzutu’, pochodzi od czasownika *polire* ‘szlifować, polerować’

lit. **mandagumas** – od indoeuropejskiego rdzenia **men-*, który ujawnia się w litewskich wyrazach *minti*, *manyti*, *mąstyti*

ros. **вежливость** – od ogólnosłowiańskich słów *wiedza*, *wiedzieć*.

Następnie w celu utrwalenia pracy słownikowej uczniowie wykonują zadanie 1.

Zadanie 1. Do podanych zdań wpisz najbardziej odpowiednie synonimy z pola synonimicznego *grzeczny*.

Na zakończenie uczniowie wykonują zadanie 2.

Zadanie 2. Wykonaj test, zaznaczając właściwe odpowiedzi, i dokonaj samooceny znajomości zasad grzeczności językowej i niejęzykowej.

Test każdy uczeń wykonuje indywidualnie, następnie nauczyciel podaje prawidłowe odpowiedzi i wspólnie z całą klasą omawia zachowania grzecznościowe. Test powinien przygotować uczniów do następnych tematów, wprowadzić ich w krąg zagadnień związanych z grzecznością i zachęcić do lepszego poznania zasad etykiety. W razie braku czasu podczas lekcji wykonanie testu można zadać jako pracę domową.

Lekcja powinna się kończyć podsumowaniem. Na podstawie własnego doświadczenia, pracy słownikowej oraz ćwiczeń uczniowie powinni dojść do następujących wniosków:

- 1) etymologia polskich wyrazów świadczy, że polska grzeczność na pierwszy plan wysuwa życzliwość, usłużność i serdeczność wobec innych, i ma na celu zapewnienie zgodnego współżycia członków społeczeństwa;
- 2) większość synonimicznych wyrazów obcego pochodzenia zwraca uwagę na wyszukaną grzeczność, która może przechodzić w rodzaj gry towarzyskiej w stosunkach międzyludzkich;
- 3) układność zachowań grzecznościowych zdobywa się w drodze wychowania i kontaktów towarzyskich z różnymi ludźmi;
- 4) szczególne względy grzecznościowe w tradycyjnej etyce polskiej należą się kobietom;
- 5) grzeczność ujawnia się nie tylko w stosowaniu odpowiednich zwrotów językowych, ale też w odpowiedniej intonacji, mimice, postawie ciała i wyglądzie mówiącego.

Temat 2. **Grzecznościowe zachowania językowe**

KSZTAŁTOWANE UMIEJĘTNOŚCI:

2.6.3. Laikytis pokalbjo etiketo taisyklių (Przestrzeganie zasad etykiety językowej).

3.1.6. *Nurodyti ir apibūdinti pagrindinius gimtosios kalbos mandagumo formulių ypatumus, kurie išskiria ją iš kitų kalbų (Ukazanie i omówienie osobliwych polskich formuł grzecznościowych, które różnią się na tle innych języków).*

3.5.4. Suvokti, kad daugiakalbystės ir daugiakultūriškumo sąlygomis funkcionuojanti gimtoji kalba yra veikiama kitų kalbų (Zrozumienie, że funkcjonujący w warunkach wielojęzyczności i wielokulturowości język ojczysty ulega wpływowi innych języków).

PRZEBIEG LEKCJI:

Lekcję można rozpocząć od sporządzenia wspólnie z uczniami **listy grzecznościowych aktów mowy** charakterystycznych dla kultury polskiej oraz zapisania ich nazw na tablicy. Należy krótko scharakteryzować każdy z wymienionych aktów mowy, wskazać okoliczności, w których jest stosowany, ewentualnie podać parę stosownych w tej sytuacji wypowiedzi.

Następnie nauczyciel zwraca uwagę na podstawie aktu powitania, że forma wypowiedzi jest uzależniona od sytuacji oficjalnej lub nieoficjalnej i proponuje uczniom wykonanie zadania 1.

Zadanie 1. Które z podanych formuł grzecznościowych mają charakter oficjalny, a które mogą być użyte tylko w sytuacjach nieoficjalnych? Wpisz je do odpowiednich rubryk tabeli, obok odpowiednich zachowań grzecznościowych.

Nauczyciel wyjaśnia, że grzeczność wymaga odpowiedniego reagowania na wypowiedzi grzecznościowe w postaci różnych replik, a następnie podaje parę różnych przykładów i proponuje uczniom wykonanie zadania 2.

Zadanie 2. Określ, jakimi aktami mowy są podane wypowiedzi grzecznościowe i dobierz do nich odpowiednie repliki. Następnie zastanów się, w jakiej sytuacji (oficjalnej czy nieoficjalnej) mogą się pojawić takie dialogi.

Nauczyciel omawia z uczniami różne sposoby przedstawiania (się), zwracając szczególną uwagę na przedstawianie osób w sytuacji oficjalnej. W charakterze przykładów może pokazać, jak dziennikarze przedstawiają się i przedstawiają gości w studiu na stronie:

<http://ninateka.pl/filmy/publicystyka,debaty-i-konferencje> (kategoria: debaty)

Następnie daje uczniom do wyboru zadanie 3. lub 4. W klasie można zacząć sporządzać listę gości, wpisując na nią imiona i nazwiska, a w domu – uzupełnić listę oraz dopisać, wyszukując informację w Internecie, stanowiska lub funkcje tych osób.

Zadanie 3. Sporządź listę 5-7 gości – znanych na Wileńszczyźnie osobowości, których należałoby zaprosić na spotkanie dla maturzystów „Droga do sukcesu”, i przedstaw ich głośno.

Zadanie 4. Sporządź listę 5-7 gości oficjalnych, których należałoby zaprosić na jubileusz szkoły, i przedstaw ich głośno.

Kolejna lekcja może się rozpocząć od sprawdzenia i omówienia pracy domowej.

Następnie nauczyciel zwraca uwagę uczniów, że grzeczność jest uwarunkowana kulturowo. Im bardziej odległe od siebie są kultury, tym większe są różnice zarówno w zachowaniu niejęzykowym, jak i językowym. Można zatrzymać się przy tym temacie dłużej, pokazując kontrastowe cechy grzeczności w różnych kulturach na podstawie książki *Grzeczność nasza i obca* (red. M. Marcjanik, Warszawa 2005). Potem należy zauważyć, że nawet Polaków i Litwinów różnią pewne zachowania językowe. Nauczyciel podaje na tablicy z jednej strony litewskie akty mowy: SVEIKINIMAI oraz LINKĖJIMAI, a z drugiej polskie – GRATULACJE, ŻYCZENIA oraz POZDROWIENIA. Można zaproponować, żeby uczniowie spróbowali połączyć odpowiednio ze sobą nazwy polskie i litewskie i uzasadnili swój wybór. Aby zweryfikować poprawność tych połączeń i uzasadnień, nauczyciel proponuje uczniom wykonanie zadania 5., w którym uczniowie powinni przetłumaczyć litewskie wypowiedzi na język polski.

Zadanie 5. Podpisz kartki o tej samej treści po polsku.

Nauczyciel sprawdza razem z uczniami zadanie, poprawia błędy, wyjaśnia je i pokazuje różnice między językiem polskim a litewskim. Niezbędne jest zwrócenie uwagi nie tylko na różnice znaczeniowe, ale też składniowe czasowników w języku polskim i litewskim. Można zapisać na tablicy:

ŽYCYĆ – *komu – czego – z jakiej okazji*

GRATULOWAĆ – *komu – czego lub z jakiej okazji*

WINSZOWAĆ – *komu – czego lub z jakiej okazji*

POZDRAWIAĆ – *kogo*

Następnie uczniowie wykonują zadanie 6. Może to być praca w grupach. Po wykonaniu zadania grupy wymieniają się wypowiedziami i oceniają wzajemnie ich poprawność.

Zadanie 6. Zastanów się, jakie zachowania grzecznościowe (gratulacje, życzenia, pozdrowienia) będą stosowne w podanych sytuacjach komunikacyjnych. Zapisz ich nazwy i sformułuj odpowiednią wypowiedź.

Po przerobieniu tego tematu uczniowie powinni:

- 1) znać podstawowe grzecznościowe akty mowy;
- 2) uświadamiać sobie, jak ważne jest dostosowanie środków językowych do sytuacji (oficjalnej i nieoficjalnej) i odpowiednie reagowanie na wypowiedzi grzecznościowe;
- 3) potrafić w sytuacji oficjalnej przedstawić się i przedstawiać inne osoby;
- 4) uświadamiać sobie, że sposoby wyrażania grzeczności w różnych wspólnotach językowych nie są jednakowe;
- 5) umieć formułować życzenia, gratulacje i pozdrowienia zgodnie ze zwyczajem polskim.

Temat 3.

Grzeczność wszystkim należy, lecz każdemu inna. Polskie zwroty do adresata

KSZTAŁTOWANE UMIEJĘTNOŚCI:

3.1.5. Aptarti mandagumo kreipinių vartojimo viešose ir oficialiose situacijose taisyklės (Omówienie zasad stosowania grzecznościowych zwrotów do adresata w sytuacjach publicznych i oficjalnych).

3.1.6. *Nurodyti ir apibūdinti pagrindinius gimtosios kalbos mandagumo kreipinių ypatumus, kurie išskiria ją iš kitų kalbų (Ukazanie i omówienie osobliwych polskich grzecznościowych zwrotów do adresata, które różnią się na tle innych języków).*

3.4.1. Suvokti, kad įvairiais tautos istorijos tarpsniais kalba kito ir tebekinta. Pateikti pavyzdžių. *Paaiškinti, kaip ir kodėl kalba kinta, aptarti svarbesnius pokyčius ir jų priežastis (Uświadomienie sobie, jak i dlaczego język się zmienia, omówienie najważniejszych zmian i ich przyczyn).*

3.5.4. Suvokti, kad daugiakalbystės ir daugiakultūriškumo sąlygomis funkcionuojanti gimtoji kalba yra veikiamą kitų kalbų (Uświadomienie sobie, że funkcjonujący w warunkach wielojęzyczności i wielokulturowości język ojczysty ulega wpływom innych języków).

PRZEBIEG LEKCJI:

Na początku lekcji warto pokazać **ewolucję polskich zwrotów do adresata** w perspektywie historycznej. W tym celu można posłużyć się tekstami literackimi z różnych epok (Zadanie 1.) lub fragmentami ich adaptacji filmowych.

Zadanie 1. Przeczytaj podane fragmenty tekstów literackich i zanalizuj wyróżnione w nich sposoby zwracania się do adresata.

- a) W tekście A zwróć uwagę, jak zwracali się do siebie przedstawiciele szlachty i w jakim stopniu było to uzależnione od ich pozycji społecznej. Prześledź, jakich form orzeczenia używano przy różnych zwrotach.
- b) W tekstach B i C zwróć uwagę, jakich grzecznościowych form orzeczenia używano w drugiej połowie XIX w. w środowisku wiejskim i małomiasteczkowym.
- c) W tekście D zwróć uwagę na niesymetryczne zwroty do adresata w rozmowie funkcjonariusza władzy i więźnia politycznego w Polsce Ludowej.

Zamiast fragmentów tekstów, można wykorzystać odpowiednie urywki z filmów: *Pan Tadeusz* (reż. A. Wajda, 1999), *Chłopi* (reż. J. Rybkowski, 1973), *Wesele* (reż. A. Wajda, 1973), *Zezowate szczęście* (reż. A. Munk, 1960).

Następnie nauczyciel omawia charakterystyczne cechy gramatyczne zaimka grzecznościowego *pan/pani*, zwracając szczególną uwagę na formy liczby mnogiej. Zapisuje na tablicy odmianę homonimów PAŃSTWO ‘kraj’ i PAŃSTWO ‘forma grzecznościowa’, porównuje ich formy fleksyjne. Aby utrwalić umiejętność jego łączliwość w liczbie mnogiej, poleca uczniom wykonanie zadania 2.

Zadanie 2. Przekształć podane zdania, zastępując formy grzecznościowe *pan/pani* ich odpowiednikami w liczbie mnogiej *państwo*.

Po sprawdzeniu tego zadania nauczyciel **zapoznaje uczniów z polską tytulaturą funkcyjną i zawodową**, zakresem jej użycia oraz polskim zwrotem uniwersalnym *proszę pana / proszę pani*. Można uczniom podać najczęściej używane tytuły, z którymi uczniowie mogą się zetknąć, poklasyfikowane zgodnie ze sferą ich użycia (por. 2).

Następnie nauczyciel poleca uczniom wykonanie zadania 3.

Zadanie 3. Określ, jakie zwroty przysługują przedstawionym na slajdach osobom publicznym w Polsce.

Do tego zadania nauczyciel może sam przygotować slajdy, a może to polecić wcześniej uczniom, podając tylko imiona i nazwiska różnych znanych osób publicznych w Polsce, wśród których powinni znaleźć się przedstawiciele najwyższej władzy państwowej, politycy, ludzie sztuki, naukowcy, osoby duchowne, dziennikarze i znani przedstawiciele innych zawodów. Pożądane, aby pojawiły się wśród nich osoby pełniące funkcję zastępców, którym zgodnie z tradycją polską przysługuje tytuł przełożonego. Na slajdach powinno się znaleźć ich zdjęcie oraz krótkie informacje o nich, np. *Andrzej*

Wajda, znany reżyser filmowy i teatralny. Jedna osoba tworzy z tych slajdów jedną prezentację, którą uczniowie przeglądają na lekcji i w razie potrzeby uzupełniają informację o tych osobach. Jednocześnie można tworzyć i zapisywać przysługujące im zwroty adresatywne lub polecić to jako zadanie domowe.

Kolejna lekcja może się rozpocząć od wspólnego sprawdzania pracy domowej. Następnie nauczyciel zwraca uwagę na to, że w innych językach zwroty do osób publicznych mogą się znacznie różnić. Można porównać, jakich form adresatywnych używa się względem ludzi zajmujących odpowiednie stanowiska lub wykonujących odpowiednie zawody w języku litewskim lub rosyjskim, np. w języku polskim reżyserowi nie przysługuje żaden tytuł (forma *Mistrzu* dopuszczalna jest tylko w sytuacji bardzo uroczystej), w języku litewskim natomiast do reżysera można się zwrócić za pomocą wyrażenia *gerbiamas režisiere*, w języku rosyjskim – używając jego imienia i patronimicum, np. *Nikita Siergiejewicz*.

Po tych komentarzach nauczyciel poleca uczniom wykonanie zadania 3.

Zadanie 4. Popraw zgodnie z ogólnopolskimi zasadami grzeczności podane wypowiedzi zarejestrowane w polskim środowisku wileńskim. Wyjaśnij, z jakich przyczyn pojawiły się te niewłaściwe zwroty do adresata. Wskaż ewentualne nieporozumienia lub gafy towarzyskie.

Tę pracę uczniowie mogą wykonać w grupach, a następnie swoje uwagi przedstawić na forum klasowym.

Na zakończenie lekcji, jeżeli w klasie mamy dostęp do Internetu, można przesłuchać fragment wybranego wywiadu w języku polskim z „Salonu politycznego” na portalu www.zw.lt i ocenić stosowność zwrotów do adresata.

Po przerobieniu tego tematu uczniowie powinni:

- 1) uświadamiać sobie, że zaimek *Wy* oraz formy 2. osoby liczby mnogiej w kulturze polskiej były charakterystyczne tylko dla środowiska wiejskiego i dla organów władzy w Polsce Ludowej;
- 2) znać zasady użycia zaimka grzecznościowego *pan / pani* w liczbie pojedynczej i mnogiej oraz jego łączliwości (z czasownikiem w 3. osobie, powinien się powtarzać w każdym zdaniu);
- 3) uświadamiać sobie odstępstwa od normy w zakresie form adresatywnych spotykane w mowie Polaków litewskich;
- 4) umieć tworzyć formy adresatywne z użyciem nazwy funkcji, stanowisk i tytułów;
- 5) potrafić wskazać podstawowe różnice zwrotów do adresata w języku polskim i litewskim (ewentualnie również angielskim i rosyjskim).

KARTA PRACY UCZNIĄ

(do tematu 1.)

Zadanie 1. Do podanych zdań wpisz najbardziej odpowiednie synonimy z pola synonimicznego *grzeczny*.

1. Ekspedientka w sklepie okazała się bardzo _____ i wyjaśniła różnice między obu modelami maszyn do szycia.
2. Był to człowiek bardzo _____ – w jego towarzystwie zawsze miło się rozmawiało na każdy temat.
3. Oczarował wszystkie panie swoją elegancją i _____ zachowaniem.
4. _____ dziecko to marzenie większości rodziców.
5. _____ kelner krążył dookoła stolika z gośćmi.
6. Wszyscy lubią dobrze _____ ludzi, ponieważ dobre maniery umilają kontakty między ludźmi.
7. Rodzice chcieli, żeby ich syn – dobrze wykształcony i _____ w świecie – znalazł odpowiednią pracę.
8. Był na tyle _____, że starał się ominąć w rozmowie ten drażliwy temat.
9. Staś Tarkowski był bardzo _____ – Nel mogła na niego liczyć w każdej trudnej chwili.
10. W urzędzie ważne jest trafić na _____ pracownika, który wszystko cierpliwie wyjaśni i da dobre rady.

Zadanie 2. Wykonaj test, zaznaczając właściwe odpowiedzi, i dokonaj samooceny znajomości zasad grzeczności językowej i niejęzykowej.

1. Zgodnie z zasadami etykiety przedstawia się:
  - a) starsze osoby dla młodszych;
  - b) młodsze osoby dla starszych;
  - c) w dowolnej kolejności.
2. Czy młodzi ludzie powinni przedstawiać swoich kolegów rodzicom?
  - a) niekoniecznie, ponieważ może to być krępujące dla kolegów;
  - b) koniecznie;
  - c) tylko w tym przypadku, jeżeli rodzice sami wyszli na powitanie gości.
3. W relacjach kobiety i mężczyzny propozycja o przejściu na „ty” powinna wyjść:
  - a) od kobiety;
  - b) od mężczyzny;
  - c) od tego, kto jest starszy.
4. W przypadku urwania się rozmowy telefonicznej z przyczyn technicznych oddzwonić powinien:
  - a) dowolny z rozmówców;
  - b) ten, do kogo się dzwoniło;
  - c) ten, kto dzwonił.
5. Od jakiego zwrotu rozpoczniemy rozmowę, zwracając się do prezesa Stowarzyszenia Architektów Polskich na Litwie.

- a) *Proszę pana*;
  - b) *Panie Prezesie*;
  - c) *Panie* + nazwisko, które znamy z wizytówki.
6. Od jakiego zwrotu rozpoczniemy rozmowę, zwracając się do kierowniczkę przedszkola?
- a) *Pani Kierownik*;
  - b) *Pani Kierowniczkę*;
  - c) *Pani* + imię, które znamy z wizytówki.
7. Jeżeli ktoś obchodzi jubileusz, to składanie mu życzeń rozpoczniemy od słów:
- a) *Gratulujemy z okazji...*;
  - b) *Życzymy z okazji...*;
  - c) *Pozdrawiamy z okazji...*
8. Gratulacje możemy złożyć rozmówcy z okazji:
- a) jego osiągnięcia życiowego;
  - b) świąt państwowych i kościelnych;
  - c) jego imienin lub urodzin.
9. Formuła *Pozdrawiam* jest typowym:
- a) powitaniem codziennym;
  - b) powitaniem w czasie świąt;
  - c) zakończeniem listu.
10. W jakiej sytuacji składamy wyrazy współczucia?
- a) z powodu śmierci bliskiej osoby;
  - b) z powodu choroby rozmówcy;
  - c) z powodu wygranej w konkursie.
11. Przyjmując prezent, powinno się:
- a) podziękować, nie rozpakowując go;
  - b) podziękować, rozpakowując go;
  - c) podziękować, rozpakowując go i wyrażając pochwałę dla starań wręczającego.
12. Jak należy przechodzić w rzędzie przed siedzącymi widzami?
- a) plecami do siedzących, pochylając się do przodu, żeby nie zasłaniać sceny;
  - b) twarzą do siedzących;
  - c) bokiem do siedzących, pochylając się do przodu, żeby nie zasłaniać sceny.
13. Jak powinien się zachowywać mężczyzna ubrany w garnitur?
- a) powinien trzymać ręce w kieszeniach spodni;
  - b) powinien trzymać ręce w kieszeniach marynarki;
  - c) nie powinien wkładać rąk do kieszeni.
14. Jaki kolor ubrania kobiecego ma najbardziej oficjalny charakter:
- a) biały;
  - b) czarny;
  - c) granatowy.

KARTA PRACY UCZNIĄ

(do tematu 2.)

Zadanie 1. Które z podanych formuł grzecznościowych mają charakter oficjalny, a które mogą być użyte tylko w sytuacjach nieoficjalnych? Wpisz je do odpowiednich rubryk tabeli, dostosowując do odpowiednich zachowań grzecznościowych.

Wpadnij przy okazji.
Jaki piękny macie samochód!
Bardzo panią przepraszam.
Ależ jesteś kochana.
Wiem, co czujesz.
Pozwól, że złożę Ci serdeczne gratulacje.
Proszę przyjąć serdeczne podziękowania.
Proponuję bruderszaft!
Możesz jeszcze raz.
Jeśli kiedyś będzie pani w Krakowie, proszę nas odwiedzić.
Sorki!
Proszę przyjąć kondolencje.
Cieszę się! Super!
Skoro jesteśmy kolegami, proszę mi mówić po imieniu.
Cieszę się! Super!
Niech pan będzie uprzejmy powtórzyć.
Ale bryka!

Akt grzecznościowy	Sytuacja oficjalna	Sytuacja nieoficjalna
Powitanie	<i>Czuję się zaszczycony obecnością państwa.</i>	<i>Fajnie, że wpadliście.</i>
Przeprosiny		
Podziękowanie		
Zaproszenie		
Wyrazy współczucia		
Gratulacje		
Prośba		
Komplement		
Przejsie na ty		

Zadanie 2. Określ, jakimi aktami mowy są podane wypowiedzi grzecznościowe, i do nich odpowiednio repliki. Następnie zastanów się, w jakiej sytuacji mogą się pojawić takie dialogi.

Wypowiedź	Replika
<i>Byłby pan tak uprzejmy i włożył na półkę ten bagaż?</i>	
<i>Moje nazwisko Milewska – jestem mamą Pawelka.</i>	
<i>Może mi pan rozmienić dziesięć euro?</i>	
<i>Ładnie ci w niebieskim kolorze</i>	
<i>Mówmy sobie po imieniu, dobrze?</i>	
<i>Przepraszam za spóźnienie</i>	
<i>Serdecznie państwu dziękuję. Nie wiem jak ja się odwdzięczę.</i>	

To drobiazg

Nic się nie stało

Dziękuję

Bardzo mi przykro, ale nie mam drobnych

Ależ oczywiście

Bardzo chętnie

Bardzo mi miło

Zadanie 3. Sporządź listę 5-7 gości – znanych na Wileńszczyźnie osobowości, których należałoby zaprosić na spotkanie dla maturzystów „Droga do sukcesu”, i przedstaw ich głośno.

Zadanie 4. Sporządź listę 5-7 gości oficjalnych, których należałoby zaprosić na jubileusz szkoły, i przedstaw ich głośno.

Zadanie 5. Podpisz kartki o tej samej treści po polsku.

*Sveikiname Tave su gimtadieniu ir linkime
sekmės studijuose ir asmeniniame gyvenime.*

*Sveikinu Tave gavus brandos atestatą ir linkiu,
kad jis būtų Tavo sėkmingo gyvenimo pradžia.*

*Perduok nuoširdžiausius linkėjimus savo
tėvams.*

Zadanie 6. Zastanów się, jakie zachowania grzecznościowe (gratulacje, życzenia, pozdrowienia) są stosowne w podanych okolicznościach. Zapisz ich nazwy i sformułuj wypowiedź, dostosowaną do sytuacji komunikacyjnej.

Sytuacja komunikacyjna (miejsce, uczestnicy)	Zachowanie grzecznościowe	Wypowiedź
A. Twoja ciocia ma imieniny. Co jej powiesz przy spotkaniu w tym dniu?		
B. Wasza nauczycielka otrzymała wyróżnienie „Najlepszy nauczyciel”. Co wypada jej powiedzieć na początku lekcji?		
C. Spędzasz wakacje w górach. Chcesz wysłać SMS swojej znajomej / znajomemu. Jaki tekst napiszesz?		
D. Twoja kuzynka z Polski ma ślub. Jak podpiszesz adresowaną do młodej pary kartkę?		

KARTA PRACY UCZNIĄ

(do tematu 3.)

Zadanie 1. Przeczytaj podane fragmenty tekstów literackich i zanalizuj wyróżnione w nich sposoby zwracania się do adresata.

- d) W tekście A zwróć uwagę, jak zwracali się do siebie przedstawiciele szlachty i w jakim stopniu było to uzależnione od ich pozycji społecznej. Prześledź, jakich form orzeczenia używano przy różnych zwrotach.

Tekst A.

Wtem dzwoniąc w tabakierkę rzekł pan Podkomorzy:

„**Panie Wojski, niech Wasze** na potem **odłoży**
Te historyje; prawda, że sejmik ciekawy,
Ale my głodni, **każ Wać** przynosić potrawy”.

Na to Wojski, skłaniając aż do ziemi łaskę:
„**Jaśnie Wielmożny Panie, zróbże** mi tę łaskę,
Zaraz dokończę scenę ostatnią sejmików:
Oto nowy marszałek na ręku stronników
Wyniesion z refektarza; **patrz**, jak szlachta braty
Rzucają czapki, usta otwarli – wiwaty! (...) [120-129]

Henryk Dąbrowski udał wielkie zdziwienie
I rzekł: „**Mój Panie Wojski**, czy to chińskie cienie?
Czy to Pinety **Panu** dał w służbę swe bisy?
Czy dotąd u was w Litwie są takie serwisy
I wszyscy takim starym uczują zwyczajem?
Powiedz mi, bo ja życie strawiłem za krajem”.
Wojski rzekł, kłaniając się: „Nie, **Jaśnie Wielmożny**
Jenerale, nie jest to żaden kunszt bezbożny!
Jest to pamiątka tylko owych biesiad sławnych,
Które dawano w domach panów starodawnych,
Gdy Polska używała szczęścia i potęgi!
Com zrobił, tom wyczytał z tej tu oto księgi.

Pytasz, czy wszędzie na Litwie ten się zwyczaj chowa?
Niestety! Już i do nas włązi moda nowa. [187-200]

A. Mickiewicz *Pan Tadeusz*, księga XII

- e) W tekstach B i C zwróć uwagę, jakich grzecznościowych form orzeczenia używano w drugiej połowie XIX w. w środowisku wiejskim i małomiasteczkowym.

Tekst B

Jaguś narządziła kądziel, przysiadła się pod okno i przedłą spoglądając od czasu do czasu w śnieżycę, srożącą się za oknem. (...) Pies się zerwał nagle, nastroszył i zaczął szczekać.

- Wyjrzyj no, ktosik jest w ganku.
Ale nim zdążył, jakiś obwalony śniegiem człowiek stanął w progu, pochwalił Boga, otrzepywał czapkę o buty i rozglądał się po izbie.
  - **Pozwólcie** się ogrzać i wytchnąć nieco! – rzekł prosząco.
  - **Siadajcie**, Witek, przyrzuć na ogień – zarządziła zmieszana.
- Nieznajomy siadł przed kominem, ogrzał się nieco i zapalił fajkę.
- Borynowy to dom, Macieja Boryny? – zagadnął odczytując z papierka.
  - Juści Borynowy – potwierdziła ze strachem, bo się jej uwidziało, że to jakiś z urzędu.
  - Ojciec w domu?
  - Mój poszli na wieś.
  - Poczekam, **pozwólcie**, że posiedzę przed ogniem, przemarzłem.
  - A **siedźciech**, przecież ławki ni ognia nie ubędzie.

W. Reymont, *Chłopi*, t. 1, Warszawa: Książka i Wiedza 1980, s. 252-253

Tekst C

Scena 7.

RADCZYNI, KLIMINA

RADCZYNI

Dobrze sobie **wyglądacie**.

KLIMINA

I **pani** ta tyz nie marnie.

RADCZYNI

Jeszcze się **widzicie** młoda.

KLIMINA

Jak po Marcinie jagoda.

RADCZYNI

Może jeszcze się **wydacie** - ?

KLIMINA

A cóz sie ta tak **pytacie**?!

S. Wyspiański, *Wesele*, Warszawa: WSiP 1993, s. 12-13

- f) W tekście D zwróć uwagę na niesymetryczne zwroty do adresata w rozmowie funkcjonariusza więzienia i więźnia politycznego w Polsce Ludowej.

Tekst D

Wychowawca, czyli oficer Służby Więziennej zawiadujący oddziałem, nazywał się porucznik Mucha i był nalany, flegmatycznym klawiszem.

- **Wicie** Modzelewski – oznajmił z przemądrzałą i nieco znudzoną miną – ja tam nie wnikam w **wasze** przestępstwo. To **wasza** sprawa. Ale **wy jesteście** człowiek wykształcony, a więc świadomy. A tutaj, **wicie**, siedzą kryminaliści, ludzie nieuświadomieni. Oni niczego nie szanują, nawet – tu uniósł znacząco krzaczaste brwi – nawet więziennego regulaminu. Więc **rozumiecie**: jakbyście coś **zauważyli**, to **przyjdźcie** do mnie i **powiedźcie**.

Nigdy przedtem ani potem nikt nie składał mi propozycji, żebym donosił. Nie wpadła na taki pomysł bezpieka, trzeba było dopiero porucznika Muchy. Ze zdumienia najpierw zaniemówiłem, a potem odpowiedziałem niczym patetyczny deklamator:

- Ależ **panie poruczniku**, to byłoby sprzeczne z moimi zasadami.

K. Modzelewski, *Zajeżdźmy kobylę historii. Wyznania poobijanego jeźdźca*, Warszawa: ISKRY 2013, s. 171-172

Zadanie 2. Przekształć podane zdania, zastępując formy grzecznościowe *pan/pani* ich odpowiednikami w liczbie mnogiej *państwo*.

1. Dokąd pani jedzie w tym roku na urlop?
2. Gdyby pan miał czas, moglibyśmy się spotkać po obiedzie.
3. Było nam niezwykle miło spotkać się z panem.
4. Czy pani może poczekać jeszcze 5 minut?
5. Może pan wybrać sobie dowolny kolor.
6. Pozwoli pan, że przedstawię swojego kolegę.
7. Może pani obejrzeć ten film w kinie.
8. Chciałabym zwrócić się do pana z wielką prośbą.
9. Bardzo prosimy, żeby po powrocie odwiedziła nas pani ponownie.
10. Czy pani mogłaby być tak uprzejma i przekazała ten upominek mojej znajomej?

Zadanie 4. Popraw zgodnie z ogólnopolskimi zasadami grzeczności podane wypowiedzi zarejestrowane w polskim środowisku wileńskim. Wyjaśnij, z jakich przyczyn pojawiły się te niewłaściwe zwroty do adresata. Wskaż ewentualne nieporozumienia lub gafy towarzyskie.

1. Absolwentka → była nauczycielka: *Szanowna pani, to dzięki Wam trafiłam do dziesiątki najlepszych. Dziękuję Wam za pomoc.*
2. Absolwentka → była nauczycielka: *Pani, chciałbym podziękować, że tak przygotowywała mnie do konkursu.*
3. Absolwentka → dyrektor szkoły: *Kochana pani Elżbieto! Chcę złożyć życzenia z powodu wygranej w konkursie „Polak Roku”, naprawdę to jest zasłużony przez panią tytuł.*
4. Absolwentka → dyrektor szkoły: *Dzień dobry, panie dyrektorze, może moglibyście pozwolić odbyć dwutygodniową praktykę?*
5. Absolwentka → dyrektor szkoły: *Dzień dobry, przepraszam, chciałam zapytać, czy dyrektor pozwoliłby mi odbyć praktykę w szkole?*
6. Student → wykładowca: *Szanowna pani wykładowczyni! Z okazji imienin chciałabym złożyć wiązankę najserdeczniejszych życzeń.*
7. Student → prodziekan: *Czy mógłby prodziekan podpisać moje podanie?*
8. Student → pracowniczka konsulatu: *Czy pomoże pani Makowska wypełnić ten formularz?*
9. Pacjent → lekarz: *Dzień dobry. Czy doktor może wypisać receptę na leki dla mojej babci?*
10. Pacjent → lekarz: *Dzień dobry! Chcę prosić panią lekarz, żeby wypisała dla mojej babci leki, bo jest chora.*
11. Parafianin → ksiądz: *Proszę proboszczu, mam do was prośbę, chciałabym otrzymać kopię świadectwa swojego chrztu.*
12. Parafianin → ksiądz: *Dzień dobry, panie księdzu, przyszedłem do was z prośbą o wydanie kopii mojego chrztu.*
13. Student → bibliotekarka: *Dzień dobry. Czy pani bibliotekarka może mi pomóc zamówić książki?*
14. Sąsiad → sąsiad: *Dzień dobry, panie Janie, mógłby rozmienić 50 euro?*

Projekt *Wdrażanie nowej podstawy programowej z języka polskiego w szkołach średnich*
został dofinansowany przez MSZ RP w ramach programu współpracy z Polonią i Polakami za Granicą